

R. VIII: 2010

Nr 30 (259)

Data odczytu: 13.10.2010

Data wydania: 13.10.2010

819. spotkanie

Edward Wiśniewski

Historia ul. Wincentego Rapackiego vel Tuszewska Grobla.

Historia ul. W. Rapackiego, zwanej dawniej Tuszewską Groblą sięga XIV wieku, kiedy to z powodu zmniejszającej się ilości wody z wysychającego jeziora tuszewskiego, wykopano dla mieszkańców Grudziądza w 1386 r. rów ciągnący się z podgórze wsi Węgrowo. Połączono go z tzw. "Młynówką", pozostałością z rozwidlenia rzeki Ossy, która to łączyła młyny: Nagórny z Nadolnym. Zezwolenie na przekopanie rowu dał komtur pokrzywieński Baldwin von Frankenhofen, gdyż źródła tegoż rowu należały do jego posiadłości. Ludność miasta korzystała z tej wody przez około 150 lat, kiedy to powstał w XVI wieku kanał Trynka.

Przy rowie z Węgrowa powstała grobla, która z biegiem lat zmieniła się w drogę, a potem w ulicę.

W 1878 r. powstała linia kolejowa z Grudziądza do Jabłonowa i grobla została prze-rwana. Część południowa od linii kolejowej stała się przedłużeniem Drogi Łąkowej, a rów wodny z Węgrowa przebiegał pod torami kolejowymi do miasta. W XIX w. zagospodarowano ulicę. Po stronie północnej, na terenie podmokłym powstały zakłady przemysłowe i komunalne. (Są to numery nieparzyste).

Natomiast strona południowa (numery parzyste), osuszona przez Czarny Rów i Rów Hermana została zabudowana przez zakłady przemysłowe i kamienice mieszkalne – secesyjne.

Oto nieruchomości wg Księgi Adresowej z 1927 r. (z numeracją z 1933 r.)

Strona północna – nieparzysta.

Nr 1 – 3. Właścicielem był Kabatek, handlarz złomem. Był tam warsztat kamieniarsko- rzeźbiarski Jana Kostuchowskiego oraz hurtownia materiałów budowlanych K. Szulca. W latach wcześniejszych, w 1898 r. pobudowano tu cegielnię Mehrleina, czerpiącą surowiec z pobliskich terenów. Działała ona do 1920 r. W latach 30.- tych XX w. teren ten został wykupiony przez kościół rzymsko-katolicki z zamiarem wybudowania kościoła p. w. Wniebowzięcia NMP, mającego być przeniesionym z ul. Moniuszki. W tym celu postawiono „Krzyż Misyjny” od strony ul. Pierackiego. We wrześniu 1939 r. Krzyż ten został usunięty przez Selbstschutz.

Nr 5 – 7. Po 1920 r. teren ten należał do Edmunda Hańczewskiego, drogerzysty z ul. Toruńskiej. Założył on tam ogrody. Od strony ul. B. Pierackiego wydzierżawił część terenu – Stacji Autobusowo-Przewozowej, która trudniła się przewozem osób do pobliskich miasteczek. Po II wojnie światowej powstał tu „Dworzec Autobusowy”. Pod nr 7. w latach 30.tych XX w. powstały warsztaty naprawcze samochodów, a w 1945 r. przyłączono te budynki do upaństwowionej stolarni. Obecnie nie istnieje.

Nr 9-35. Były to tereny nisko położone, niezabudowane. Po 1920 r. uregulowano groblę, tzw. Czarną Drogę, Rów Tuszewski, bezpośrednio wpadający do „łącznika” z Rowem Hermana,

oraz Groblę tzw. Królewską, łączącą ul. Budkiewicza (obecnie ul. Wł. Sikorskiego) z ul. Królewską, skracając drogę z północnej części miasta do dworca PKP.

Po II wojnie światowej, w 1946 r. zasypano ten teren od ul. Piłsudskiego do cegielni Falcka gruzem ze zniszczonych w czasie działań wojennych budynków, głównie za pomocą toru wąskotorowego.

Nr 37-59. W 1850 r powstała cegielnia parowa, właściciel – Falck, pobierająca surowiec z pobliskich terenów, a w następnych latach z pola cegielni Gramberga z Wielkiego Tarpna, zaś w okresie międzywojennym XX w. również z cegielni w Świerkocinie, dowożąc go kolejką wąskotorową. W 1889 r. przekształcono ten zakład w „Towarzystwo Akcyjne”, najpierw niemieckie, a po 1929 r. w polskie, nazwane jako „Pomorskie Zakłady Ceramiczne” Osiągnięto wielkość produkcji do 15 mln. sztuk. W 1960 r. zlikwidowano zakład.

Nr 61-63. Z wieloletnią tradycją istniała tam Fabryka Papy „Venzky-Duday” – znana z produkcji różnego rodzaju papy dachowej, smoły itp. Administracja zakładu wraz z małą hurtownią istniała przy ul. Młyńskiej nr 3. Zakład ten istniał do 1945 r.

Nr 65-73. W 1924 r. powstała fabryka Polski Przemysł Gumowy „PePeGe”. Współwłaścicielami byli Halperin i Desert. Główne wejście do zakładu było do 1934 r. od strony Tuszewskiej Grobli. Po wielu sporach z PKP zamknięto ulicę, gdyż teren ten należał do kolei, a główne wejście do zakładu utworzono od strony północnej, tj. od ul. Stachewicza (obecnie Waryńskiego). Należy również nadmienić, że po wybudowaniu w 1865 r. Gazowni Miejskiej dostarczano opał z dworca PKP kolejką wąskotorową wzdłuż Tuszewskiej Grobli, trwało to aż do I wojny światowej.

Strona południowa – parzysta.

Nr 2-4. W 1927r. był to dom mieszkalny Hermana Poegera, zbudowany razem z posesją przy ul. Strzeleckiej 1-3 (ob. Ul. Focha), około 1896 r. Zamieszkiwał tam m. in. inż. Fedorowicz, prowadzący Inspektorat Pracy. W latach 3- tych XX w. nabył tę posiadłość Monka.

Nr 6-8. Teren ten – to ogrody należące do browaru Sommera z ul. Focha nr 5-7 – właściciel Redman.

Nr 10-12. W 1927 r. na tym terenie istniała: „Central Molkerei Genossenschaft – Grudziądz - Marusza, kierował mleczarnią Schrom. Jest to jeden z najstarszych zachowanych zakładów, założonych przez rodzinę Rohde w 1885 r. Córka Zofia Kierowała nim aż do 1912 r.. Następnie powstała Spółka Akcyjna, której dyrektorem był Augustin. W 1933 r. zmieniono nazwę zakładu na „Centralną Mleczarnię” sp. z oo. Na zapleczu istniał skład opałowy Gutmana.

Nr 16-18. W 1927 r. istniał tam Zakład Budowy Wag Bruno Poseny. W 1930 r. przeniesiono to przedsiębiorstwo na ul. Tuszewska Grobla nr 60, gdzie właścicielem był Roman Fabich. W latach 30-tych XX w. Simon założył „Pomorską fabrykę Gazomierzy”. Za czasów pruskich właścicielką domu była rodzina Wichert.

Nr 20. Był tam wjazd do Zakładu Mechanicznego Reinharda Kloze z ul. Marsz. Focha 11.,

Nr 22, 24, 26. Są to trzy budynki mieszkalne w stylu secesyjnym . Zostały zbudowane przez właściciela cegielni M. Schulza z ul. Chełmińskiej 13/15 na początku XX w.

Nr 22. Po 1920 r. właścicielem tego budynku był urzędnik Alfred Müller. Mieściło się tam Stowarzyszenie Dozoru Kotłów a Dawidowicz kierował Związkiem Nauczycieli Muzyki i Śpiewu

Nr 24. W 1927 r. właścicielem był Kajetan Szalecki, a lokatorzy to m. in.: J. Sawiński – kierował Inspektoratem Szkolnym. Był tam również redakcja czasopisma „Muzyk Wojskowy”.

Nr 26. Herman Jahnke – artysta teatralny (Bühnenmeister) był właścicielem jeszcze przed 1914 r., a zamieszkiwał na ul. Moniuszki 4.

Nr 28. W 1927 r. właścicielem był Meyer Günter – architekt. Sklep kolonialny prowadziła Płachcińska (róg ul. Moniuszki nr 1) . Na zapleczu była stolarnia Wittego.

Nr 30. Właścicielem dom u w 1927 r. był St. Gawroński, a poprzednio Fryderyk Rettkowski. Jest to wybitnie dom mieszkalny.

Nr 32,34. Były to tereny nie zamieszkałe, ogrody.

Nr 36, 36 a i b. Właścicielami tych budynków byli Ciskowie i Rudolf Radke – adwokat. Budynki 36 a i b w latach 30.- tych zostały włączone do nowo powstałej ulicy Wilsona.

Nr 38, 40, 42. to tereny ogrodowe.

Nr 44, 46. Właścicielami w 1927 r. byli Wanda i Antoni Witting. W późniejszych latach zamieszkiwał tam Balon – trudniący się taksówkarstwem osobowym.

Nr 48, 50. Właściciel to Feliks Grabowski a sklep kolonialny prowadził Smoliński.

Nr 52, 54. a, b, c, d. Budynki należały do Urzędniczej Spółdzielni Budowlanej, załączek obecnej Spółdzielni Mieszkaniowej. W czasach pruskich nazywała się „Beamten WohnungsBauverein, założona na początku XX w.

Nr 58, 60. Właścicielem domu był Nehring. Mieściła się tam fabryka gazomierzy i wodomierzy – właściciel – Walenty Kruszewski.

Nr 62. Właścicielami byli Gede i Nikitin. Mieściła się tam pralnia zakładowa „Edelweiss”, która miała swoje filie przy ul. Długiej 8 i Toruńskiej 16. W latach 30.- tych XX w. założono tam również „Fabrykę pilników”

Nr 66. W budynku tym mieścił się Państwowy Urząd Miar. Właścicielem posesji był Budzyński.

Nr 68, 70. Budynek należał do „Pomorskich Zakładów Ceramicznych”, zamieszkały przez pracowników dyrekcji. Mieściły się tam również biura.

Nr 72. W 1927 r. na terenie tym była składnica płodów rolnych zakładu „Landwirtsch Groshandelgesellschaft”. Biura mieściły się przy ul. marsz. Focha

Nr 74. Właściciel Kowalski z ul. Toruńskiej miał tam składnice i spichrze.

Nr 76, 78. Składnica firmy „Pokona”, Pomorski Koncern Naftowy. Biura były przy ul. marsz. Focha 1/3. Nazwę przekształcono na Towarzystwo Naftowe „Galicja”, dostarczającej produktu z Rafinerii w Drohobyczu.

Nr 80. Istniały tam spichrze i składnice ziemiopłodów „Pardona-Kurzony” z placu 23 Stycznia.

Ostatnie numery posesji od nr 62 do 80 miały również wejścia od ulicy Dworcowej.

Obecnie ul. W. Rapackiego, po licznych przekształceniach budowlanych stał się ulicą o ścisłej zabudowie, szczególnie po stronie południowej, znikły ogrody i nieużytki. Do ważniejszych obiektów zaliczyć należy:

Strona nieparzysta:

Nr 1, 3. Ul. Rapackiego 1/3 - marsz. Piłsudskiego 3, zajmuje stacja benzynowa „Statoil”

Nr 19 i 19 a. zajmują markety – usługowo-handlowe „Intermarche” i artykuły ogrodnicze – „Bricomarche”.

Nr 33. Ulokowano tu dworzec autobusowy i warsztaty PKS.

Nr 37. Zajmuje hurtownia Chemiczna „Żana”.

Nr 49. Teren ten zajmuje Spółka Budowlano-Handlowa „MIKPUL”.

Nr 67. Zajmuje „Skład Opału ADT” s.o

Strona parzysta.

Nr 12, 14. Od 1885 istnieje nieprzerwanie mleczarnia pn. „Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska”

Nr 18. Marcin Śróbka prowadzi firmę „Generon”, tj. stację paliw płynnych (gaz).

Nr 62. Jest tam ulokowana firma „Klimaro” Jacka Bonkiego, trudniąca się budową i instalacją kominków.

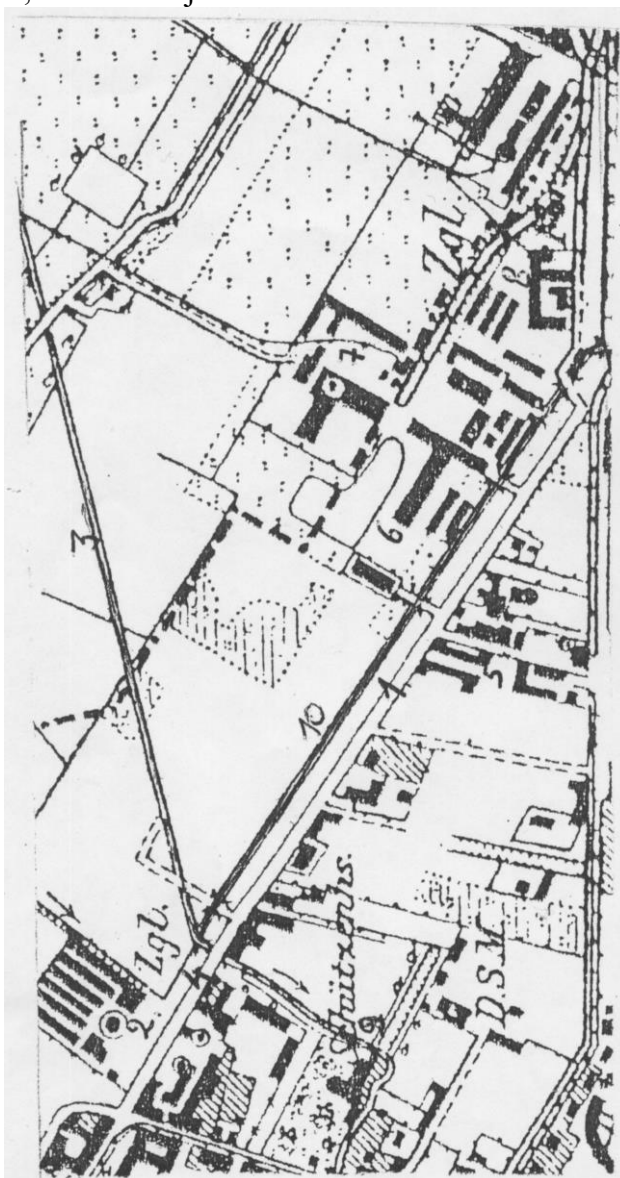
Nr 64. Istnieje tam hurtownia „Chemia” Sp. z o. o.

Nr 66. W budynku tym istnieje nadal Obwodowy Urząd Miar.

Nr 80. Jest tam ulokowana firma „Elektrosystem”, tj. budową kotłów, instalacji wodno-kanalizacyjnych i gazowych.

Objaśnienia do mapki z 1909 r.

1. Ul. Tuszewska Grobla, obecnie ul. Rapackiego
2. Cegielnia Mehrleina – istniała do 1920 r. obecnie stacja paliw „Statoil”.
3. Rów Tuszewski z „Czarną Droga”.
4. Mleczarnia
5. Domy Spółdzielni Mieszkaniowej
6. Cegielnia „Falcka” – nie istnieje, są tam umiejscowione markety handlowe.
7. Wąskotorówka dostarczająca glinę do cegielni – nie istnieje.
8. Fabryka smoły i papy „Venzky - Duday” – nie istnieje.
9. Dom Bractwa Kurkowego – obecnie Centrum Kultury „Teatr”.
10. Rów Węgrowski, nadal istnieje.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.